

## ЗОЗУЛИНІ СЛЬОЗИ ЯЙЦЕПОДІБНІ

*Listera ovata* (L.) R.Br. (*Ophrys ovata* L., *Neottia latifolia* Rich.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

**Природоохоронний статус виду**  
Неоцінений.

**Наукове значення**  
Рослина зі складною біологією розвитку.

**Ареал виду та його поширення в Україні**  
Євразія (Європа, Кавказ, Зх. Сибір, Середня та Мала Азія), занесений і в Пн. Америку. В Україні — Карпати, Розточчя, Полісся, Лісостеп, Гірський Крим (спорадично), Степ ( дуже рідко). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Кд, Пл, Хр, Дц, Лг, Кр.

**Чисельність та структура популяцій**  
Популяції нараховують від декількох десятків до тисяч особин. За віковою структурою — нормальні повночленні і неповночленні.

**Причина зміни чисельності.**  
Руйнування місць зростання через меліоративні і лісовпорядкувальні роботи, випас, витоптування тощо.

**Умови місцезростання**  
Переважно вологі і затінені місця у листяних, мішаних та хвойних лісах в угрупованнях кл. *Quercus-Fagetea*, *Vaccinio-Piceetalia*, узліссях, просіках, ярах, серед чагарників. В Карпатах на суходільних, низинних та заплавлених сіноносних луках, в угрупованнях кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, на ґрунтах різних за трофністю і кислотністю, частіше багатих на вапно. Трапляється на порушених місцях. Мезофіт.



**Загальна біоморфологічна характеристика**  
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 25–60 см заввишки. Кореневище товсте і коротке. Листки (2) майже супротивні, еліптично-яйцеподібні, тупі, 5–15 см завдовжки, 3–9 см завширшки. Суцвіття китицеподібне, з численних (до 40 і більше), дрібних, жовтувато-зелених квіток. Приквітки яйцеподібно-ланцетні. Всі листочки оцвіттини (крім губи) однакової довжини, зелені, зовнішні яйцеподібні, внутрішні лінійно-довгасті. Губа в 2–3 рази довша, жовтувато-зелена, вузько-клиноподібна, майже до середини надрізана на 2 тупі лопаті. Зав'язь не скручена. Цвіте у червні–липні, плодоносить в липні–серпні. Розмножується вегетативно та насінням.

**Режим збереження популяцій та заходи з охорони**

Занесено до Додатку II CITES. Сінокосіння після обсіменіння рослин. Контроль за станом популяцій. Охороняється в Карпатському БЗ та Черемському, Канівському, «Розточчя», «Медобори», «Горгани» Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому ПЗ, «Карпатському», «Вижницькому», «Ужанському», «Деснянсько-Старогутському», Мезинському, Шацькому, Яворівському, «Подільські Товтри», «Сколівські Бескиди» та «Гомільшанські ліси» НПП, в ряді РЛП. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

**Розмноження та розведення у спеціально створених умовах**  
Відомостей немає.

**Господарське та комерційне значення**  
Декоративне, лікарське.

**Основні джерела інформації**  
Вахрамеева, Денисова, Никитина, Самсонов, 1991; Орлов, 2005; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Zahulsky, 2000.



Автори: І.А. Тимченко, О.О. Орлов,  
О.Т. Кузарін, С.М. Панченко  
Фото: О.О. Сенчило, Ю.В. Клімук



## ГЛЕВЧАК ОДНОЛИСТИЙ (МАЛАКСИС ОДНОЛИСТИЙ)

*Malaxis monophyllos* (L.) Sw. (*Microstylis monophyllos* (L.) Lindl.; *Ophrys monophyllos* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

**Природоохоронний статус виду**  
Вразливий.

### Наукове значення

Голарктичний лучно-болотний вид на пд. межі ареалу.

### Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений у Європі, Малій Азії, в Сибіру, на Далекому Сході, в Монголії, Японії, Китаї та у Пн. Америці. В Україні трапляється в Карпатах (від низин до субальпійського поясу), Розточчі, на Поліссі та в Лісостепу (зрідка). Адм. регіони: Вл, Рв, Жт, Кв, Чн, См, Льв, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм.

### Чисельність та структура популяцій

Популяції здебільшого малочисельні (до 100 особин), зазвичай трапляється поодинокі або групами по декілька особин.

### Причина зміни чисельності.

Випас худоби, сільватизація екотопів, гідромеліоративні роботи, заміна природних лісів штучними насадженнями.

### Умови місцезростання

Екологічна амплітуда досить широка. Ростає у сирих ялинових лісах та на чагарникових болотах (кл. *Vaccinio-Piceetea*, *Alnetea glutinosae*), у листяних лісах (кл. *Quercus-Fagetea*), у складі післялісових лучних угруповань (порядки *Arrhenatheretalia* та *Molinietalia* кл. *Molinio-Arrhenatheretea* та *Nardetalia* кл. *Nardo-Callunetea*). У Карпатах виявлений на відслоненнях вапня-



кових порід (асоціація *Festucetum saxatilis* кл. *Elyno-Seslerietea*) та у вологих місцезростаннях по берегах холодних гірських джерел і потоків (асоціація *Doronic-Cratoneuretum commutati* кл. *Montio-Cardaminetea*). Гіромезофіт.

### Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 8–30 см заввишки. Стебло пряме, біля основи з зеленкуватим бульбоподібним потовщенням, з одним (рідко 2) прикореневим еліптичним або яйцеподібно-довгастим листком. Квітки (до 40–60) дрібні, жовтувато-зелені, зібрані в негусте довге китицеподібне суцвіття. Приквітки ланцетні, дорівнюють зав'язі. Листочки оцвіттини однакової довжини (до 2,8 мм), зовнішні — яйцеподібно-ланцетні, внутрішні — лінійні.

Губа, внаслідок скручування квітконіжки догори, обернена, товстувата, трохи увігнута, при основі широко-яйцеподібна, на кінці звужена в ланцетно-лінійне вістря. Зав'язь не скручена, на скрученій квітконіжці. Цвіте у червні-липні. Плодоносить у липні-серпні. Розмножується насінням.

### Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в кількох заповідних об'єктах місцевого значення. Потребує режимів абсолютної заповідності та заказного. Слід створити заказники в місцях зростання виду та контролювати стан популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

### Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Відомостей немає.

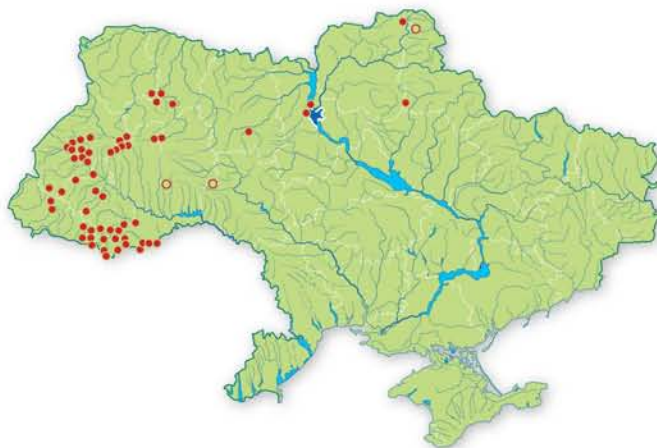
### Господарське та комерційне значення

Ґрунотвірне, декоративне.

### Основні джерела інформації

Вахрамеева, Денисова, Никитина та ін., 1991; Собко, 1989; ЧКУ, 1996; Zahulsky, 2000.

Автори: І.А. Тимченко, І.І. Чорней  
Фото: В.В. Буджак, Д.М. Іноземцева





## НЕОТИНЕЯ ТРИЗУБЧАСТА (ЗОЗУЛИНЕЦЬ ТРИЗУБЧАСТИЙ)

*Neotinea tridentata* (Scop.) R.M. Bateman, Pridgeon et M.W. Chase (*Orchis tridentata* Scop., *O. variegata* All.)

Родина Зозулинцеві (Орхідні) — Orchidaceae

**Природоохоронний статус виду**  
Зникаючий.

**Наукове значення**  
Середземноморський вид на пн. межі ареалу.

**Ареал виду та його поширення в Україні**  
Середня Європа, Середземномор'я, Кавказ, Мала Азія. В Україні — Гірський Крим. Адм. регіон: Кр.

**Чисельність та структура популяцій**  
Популяції нечисленні, щільність 5–7 особин на 1 м², або рослини трапляються поодинокі. Переважають генеративні особини (47–55%). Дорослих вегетативних особин до 20%.

**Причини зміни чисельності**  
Дуже вразливий до погіршення стану зволоження ґрунту. Нестача вологи спричиняє загибель ювенільних особин і значно погіршує плодоношення (зменшується кількість і якість насіння). Квіти масово збираються. Знищення біотопів внаслідок господарського освоєння території.

**Умови місцезростання**  
Луки, кам'янисті осипи, лісові галявини, в нижній частині гірського поясу, росте на остепнених схилах пд.-сх. та пд.-зх. експозицій. Трапляється у ценозах кл. *Festuco-*



*Brometea*, *Trifolio-Geranietea* та *Molinio-Arrhenatheretea* на знижених ділянках та на крутосхилах. Мезоксерофіт-мезофіт.

**Загальна біоморфологічна характеристика**  
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 15–40 см заввишки. Бульби овальні. Стебло у нижній частині густо улишене. Листки сизо-зелені, без плям, лінійно-еліптичні. Суцвіття щільне, майже кулясте. Приквітки 5–10 мм завдовжки, лілові, загострені. Квітки великі, ясно-рожеві. Листочки шолома витягнуті у загострене вістря. Губа глибоко трилопатева, розміщена горизонтально і далеко висувається вперед; середня лопать помітно перевищує бічні, коротко-дволопатева, із зубчиком у виїмці. Цвіте у квітні-червні. Плодоносить у серпні.

Розмножується насінням. Ступінь природного поновлення незадовільний.

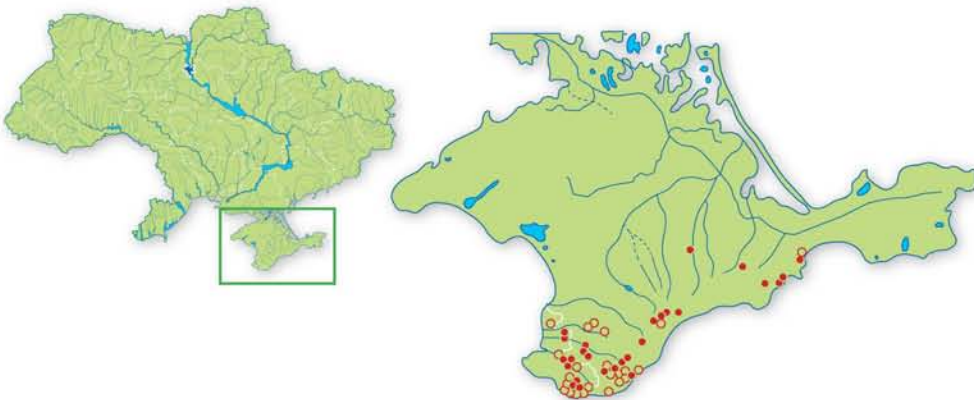
**Режим збереження популяцій та заходи з охорони**  
Занесено до Додатку II Конвенції CITES. Охороняється в Кримському, Ялтинському гірсько-лісовому, Карадазькому ПЗ. Потребує режиму абсолютної заповідності та заказного. Заборонено несанкціоновану заготовку рослин, порушення умов місцезростання - забудову територій, розорювання.

**Розмноження та розведення у спеціально створених умовах**  
Інколи культивується, але сучасна інформація щодо культивування в Україні відсутня.

**Господарське та комерційне значення**  
Декоративне, лікарське.

**Основні джерела інформації**  
Вульф, 1930; Інтродукція рідкісних і зникаючих рослин флори України, 1996; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. парків України, 2002; Мосякін, Тимченко, 2006; Охраняемые растения Украины, 1983; Флора Европейской части СССР, 1976; ЧКУ, 1996; Bateman, Pridgeon, Chase, 1997.

Автор: В.В. Протопопова  
Фото: В.В. Савчук, В.П. Ісіков (вставка)





## НЕОТИНЕЯ ОБПАЛЕНА (ЗОЗУЛИНЕЦЬ ОБПАЛЕНИЙ)

*Neotinea ustulata* (L.) R.M. Bateman, Pridgeon  
et M.W. Chase (*Orchis ustulata* L.)

Родина Зозулинцеві — Orchidaceae

**Природоохоронний статус виду**  
Зникаючий.

**Наукове значення**  
Євросибірський вид на пд. межі ареалу.

**Ареал виду та його поширення в Україні**  
Майже вся Європа, Кавказ, Зх. Сибір, Мала Азія. В Україні — в Карпатах, на Прикарпатті, в Розточчі, Опіллі, на Поділлі (пн. частина), Правобережному Поліссі, в Лісостепу, Степу (вздовж Дніпра). Адм. регіони: Жт, Кв, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц, Хм, Вн, Чк, Дн, Пл, Хр.

**Чисельність та структура популяцій**  
Карпатські популяції ізольовані, малочисельні, переважно повночленні, на схилах гір пд. і пд.-зх. експозиції трапляються групи по 5–10 особин, але частіше 1–3 на 1 м<sup>2</sup>. Тенденції до скорочення карпатських популяцій не спостерігається. Рівнинні популяції нечисленні, щільність популяцій низька, структура порушена, рослини поодинокі, дуже віддалені одна від одної, кількість їх зменшується.

**Причини зміни чисельності**  
Руйнування біотопів, порушення водного режиму, викошування, випас, зривання на букети.

**Умови місцезростання**  
Вологі та сухі високотравні луки, узлісся листяних лісів, в злаково-різнотравних угрупованнях. Ростає на добре аерованих, багатих



на гумус, переважно нейтральних або лужних ґрунтах у складі яких є вапно. В угрупованнях кл. *Molinio-Arrhenatheretea*, *Festuco-Brometea*, *Trifolio-Geranietea*. Ксеромезофіт.

**Загальна біоморфологічна характеристика**  
Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина 10–40 см заввишки. Бульби яйцеподібні, майже кулясті. Стебло на дві третини улиснене. Листки довгастоланцетні, зелені. Квітки дуже дрібні, темно коричнювато-пурпурові, з медовим запахом. Суцвіття колосоподібне, багатоквіткове, циліндричне, густе. Губа трилопатева, середня лопать перевищує бічні, до верхівки розширена і розділена на дві лопаті. Зацвітає на 13–16-му році розвитку. Цвіте у червні-липні, плодоносить в серпні-вересні. Розмножується насін-

ням, в умовах культури і ризореституційним способом. Ступінь природного поновлення незадовільний.

**Режим збереження популяцій та заходи з охорони**

Занесено до Додатку II CITES. Охороняється в Карпатському БЗ, Карпатському, «Синевир», «Ужанському», «Подільські Товтри», «Сколівські Бескиди» НПП. Потребує режимів заповідності та заказного, постійного моніторингу і контролю стану популяцій. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростань.

**Розмноження та розведення у спеціально створених умовах**  
Відомостей немає.

**Господарське та комерційне значення**  
Декоративне, лікарське.

**Основні джерела інформації**

Байрак, Стецюк, 2005; Заверуха, Андриенко, Протопопова, 1983; Загальський, 1991; Каталог раритетного біоріз. заповід. і націон. природ. парків України, 2002; Крічфалушій, Будніков, Мигаль, 1999; Кучеревський, 2001; Мосякін, Тимченко, 2006; Собко, 1989; Собко, Гапоненко, 1996; Стойко, Яценко, Кагало, Милкіна та ін., 2004; ЧКУ, 1996; Bateman, Pridgeon, Chase, 1997; Vlčko, Dítě, Kolník, 2003.

Автори: В.В. Протопопова, І.І. Чорней  
Фото: С.О. Войтюк

